

TEK ÜLKEDE
SOSYALİZM
TARTIŞMALARI

SÜHA ILGAZ

KURTULUŞ
SOSYALİST DERGİ
YAYINLARI

KİTAP DİZİSİ: **29**
KASIM 2015
 1 TL

atılan adımlarda geçireceği çeşitli aşamaların koşulları ile elbette aynı olmayacaktır. Bu yüzden en genel hedef düzeyinde kullanılan ifadelerin sürecin tekil parçaları ve aşamaları için aynı biçimde geçerli olması olanaklı olmadığı gibi beklenebilir de. Genel olarak hedeflenen komünizmin evrenselliğine, dünya ölçeğine dayanılarak bu hedef doğrultusunda tek tek ülkelerde elde edilebilecek gelişmeler dışlanamaz; sosyalist kuruluş olanaksız görülemez. En genel koşullar için geçerli saptamaların tek tek farklı özellikler taşıyan tekil durumlara uygulanabilmesi için, bu tekil durumların koşullarının ayrı ayrı incelenmesi, ayrıntılarıyla değerlendirilmesi gerekir.

Yaşanan tarihten ders çıkartarak sosyalizmin teorisini geliştirmek için asıl yapılması gereken, ona ilişkin olarak ayrıntılandırılmış teorisinin ışığında pratiğin değerlendirilmesi ve yenilgi ve yıkımın gerçek nedenlerinin ortaya konmasıdır. Ancak böyle bir çözümlenme, sosyalizm anlayışının tarihten ders çıkartarak geliştirilmesini ve bunun sonucunda işçi sınıfının gelecek sosyalizm mücadelelerinin başarısını sağlayabilecektir.

KAYNAKÇA

- K. Marx, F. Engels, *Seçme Yapıtlar*, Sol Yayınları, Ankara, 1976-1979
 V. I. Lenin, *Collected Works (Toplu Eserler)*, Progress Publishers, Moscow, 1977
 V. I. Lenin, *Selected Works (Seçme Eserler)*, Progress Publishers, Moscow, 1977
 V. İ. Lenin, *Marksiizmin Bir Karikatürü ve Emperyalist Ekonomizm*, Sol Yayınları, Ankara, 1979
 V. İ. Lenin, *İşçi Sınıfı ve Köylülük*, Sol Yayınları, Ankara, 1977
 N. Buharin - E. Preobrajenski, *The ABC of Communism (Komünizmin Abecesi)*, The University of Michigan Press, Michigan, 1966
 E. H. Carr, *The Bolshevik Revolution (Bolşevik Devrimi) 1917 - 1923*, Penguin Books, Harmondsworth, 1984

KURTULUŞ
 SOSYALİST DERGİ
 YAYINLARI

internet: <http://www.ksd.net.tr/>
 e-posta: kurtulussosyalistdergi@gmail.com

ancak en genel hatlarıyla tarif edilmiş sürecin alacağı biçimler öncelikle bu teorik açıklama ve çalışmalarla detaylandırılmış, sonrasında pratik deneyim ve verilerle desteklenmiş, özellikle Lenin'in yazılarıyla sosyalizmin gerçekleşmesinin aşamaları biçiminde sunulmuştur.

Komünizmin ilk ve en genel, soyut ifadelerini Hegelci literatürden kopuş sürecinde ve özellikle *Alman İdeolojisi*'nde ortaya koymaya başlayan Marksizm, sosyalizm ya da komünizmi, sınıfsız toplum ve devletin ortadan kalktığı toplum olarak birbirleriyle eşitleyerek kullanmıştı. Daha sonra sınıf mücadelesi içinden çıkartılan derslerin ışığında bu kavramsal çerçeve pratiğin bilgisi ekseninde geliştirildi. *Gotha Programı Eleştirisi*'nde sırasıyla devrim sonrasında kurulacak proletarya diktatörlüğüyle ulaşılabilecek komünist toplum, 'ilk evre' ve 'üst evre' şeklinde ikiye ayrılarak tarifleniyordu. Daha sonrasında ve yaygın olarak, alt aşama 'sosyalizm', üst aşama ise 'komünizm' terimi ile anılmaya başlandı. Marx ve Engels'in teorik ifadeleri, bu düzeyde dahi genel ve belli bir soyutlama düzeyine karşılık geliyordu. Karşılaşılan sorunlar ise bizzat bu genel ve soyutlama düzeyine ait olan teorinin pratikte nasıl gerçekleştirileceğine ilişkindi. Bu aşamada Lenin, bilimsel sosyalizmin kurucularının teorisinin pratikte neye karşılık geldiğini ifade eden açıklamalar yaptı; sosyalist ekonominin ilk inşa denemesi ve ilk sosyalist toplumun kuruluşuna ışık tutacak şekilde bu konudaki yazına katkıda bulundu. *Devlet ve İhtilal, Gotha Programı Eleştirisi*'ndeki kavramsallaştırmayı, dönemleştirmeyi kullandı. En genel olarak kapitalizmden sosyalizme geçiş sorunları, özde de proletarya diktatörlüğünün sorunları temelinde sosyalizme geçiş konusunun somutlanması ve pratikte karşılıklarının oluşturulması anlamında, Lenin'in anılan çalışması ve bunun yanında konuyla ilgili bütün yazıları merkezi bir önem kazandı.

Burada bir benzetme yapılabilirse, Marx ve Engels'in uzak geleceğe yönelik teorik ifadeleri, deyim yerindeyse, uzağa bakarken kullanılan bir dürbün gibi iş görürler. Hemen önde duran sorunlara, örneğin Sovyetler Birliği tarihine bakarken ihtiyaç duyulan araç, benzetme sürdürülürse, belki de bir büyüteç olması gerekir. Bu durumda halen dürbün kullanmaya devam edenler ise, teoriyi dogmatikleştirerek güncel pratik sorunlara yanıt üretmede işlevsiz kalmaktadırlar. Oysa bilimsel anlamda benimsenmesi gereken yaklaşım bundan kökten farklıdır.

Yine sorun, başvurulmuş teorik metnin, ait olduğu bütünlük ve koşullar içinde değerlendirilmesine ilişkindir. *Alman İdeolojisi*'nden aktarılan sözler, sınıfsız toplumun dünya ölçeğindeki kuruluşu, varlığı üzerine saptamalar olarak en genel düzeydedir. Bu düzeye ilişkin koşullar, teorik bütünlük, sürecin tek tek ülkelerde

SÜHA ILGAZ

Sosyalist bloğun dağılması ve Sovyetler Birliği'nin yıkılmasının ardından dünyada politik koşullar köklü bir değişikliğe uğradı. Sosyalizmin yıkımı, yenilgi koşulları, genel olarak sosyalist politikalarından uzaklaşmaya, geniş yığınlar tarafından sosyalizmin toplumsal bir seçenek olarak görülmemesine neden olsa da, sınıf mücadelesi sona ermediği gibi, insanlığın son sınıflı toplum kapitalizmden kurtuluşu için işçi sınıfının sosyalist devriminin ve sosyalizmin kuruluşunun gerekliliği de ortadan kalkmadı. Özellikle –küresel, bölgesel ya da ulusal ölçekte olsun– kapitalizmin her krizi, sosyalizmi yakıcı biçimde gündeme getirmekte, bir toplumsal seçenek olarak hafızalarda canlandırmaktadır. Bu koşullarda sosyalizmin işçi sınıfının mücadelesine önderliğiyle insanlığın sınıflara bölünmüşlüğü ortadan kaldırma eylemine girişilebilmesi, öncelikle yıkılan sosyalizmin ayrıntılı bir değerlendirmesini ve bu doğrultudaki tartışmalar

içerisinde mücadelenin başarısını sağlayacak sosyalizm anlayışının belirginleştirilerek benimsenmesini gerektirir.

Sosyalizmin yıkılmasından sonra sosyalist hareket içerisindeki tartışmalarda, daha önce Sovyetler Birliği'ndeki sosyalizme eleştiri yönelten çeşitli anlayışlar, kendi görüşlerinin 'yıkımı açıklama' yeteneğinde olduğunu ileri sürerek öne çıkmışlardır. Bu yüzden, işçi sınıfının sosyalizm mücadelesini yeniden başarıya ulaştırabilmek için yenilgiden ders çıkartarak sosyalizm anlayışını geliştirmek doğrultusundaki çaba ve tartışmalarda, bu farklı anlayışlar da ele alınmalı ve değerlendirilmelidir. Bugün, çeşitli ölçek ve düzeylerde krize ve tıkanıklığa girdiğinde kapitalizme karşı sosyalizm adına seçenek olarak ileri sürülen politik anlayışlardan biri olan 'tek ülkede sosyalizmin olanaksızlığı' görüşü, aynı zamanda tarihsel olarak Sovyetler Birliği'nde kurulan sosyalizme yöneltilen ilk ve köklü eleştirilerden biridir.

'Tek ülkede sosyalizm' tartışmalarının gelişimi ve bu tartışmalarda ileri sürülen farklı görüşler daha önce de ele alınmıştı (S. Ilgaz, *Sovyetler Birliği'nin Karakterine İlişkin Farklı Değerlendirmeler*, Ocak 2015, s. 16). Orada işaret edildiği gibi, 'tek ülkede sosyalizmin olanaksızlığı' görüşü ve genel olarak 'tek ülkede sosyalizm' tartışmaları, Sovyetler Birliği'nin 1920'lerde içinde bulunduğu koşullarda gelişmişti. Söz konusu koşullar, Sovyetler Birliği tarihinin belirli bir dönemine karşılık gelir. Ekim Devrimi'nin ardından dünya ölçeğinde yayılan devrim dalgası geri çekilmiş, Sovyet iktidarı emperyalist kuşatma karşısında tek başına kalmıştı. Bununla birlikte, İç Savaş'ta Beyaz Ordular ve emperyalistlerin muazzam güçleri karşısında Sovyet iktidarı olanaksız görüleni gerçekleştirerek yıkılmamayı, ayakta kalmayı başarmıştı. Ancak Sovyet iktidarının varlığı, bu kez de Çarlığı geri getirmeyi hedefleyen Beyaz Ordulara karşı kendisiyle ittifak yapan köylülüğün İç Savaş döneminin ardından bu ittifakı bozarak direnişe ve hatta isyana yönelmesiyle yine tehlikeye düştü. Bu tehlikenin üstesinden gelebilmek için Sovyet iktidarı, NEP adı altında küçük köylü ekonomisine ve dolayısıyla kapitalizme taviz vermek zorunda kaldı. NEP çerçevesinde köylülüğe ve meta ilişkilerine verilen tavizler ise, işçi sınıfının koşullarını ağırlaştırdı, zorlaştırdı ve sosyalizmin gelişmesinin önüne engeller yarattı.

Bu ağır koşullarda çözüm arayışları, Sovyet yönetimi ve Bolşevik Parti içerisinde tartışmalara ve farklı politik savunulara ve görüşlerin gelişmesine yol açtı. Gidererek 'tek ülkede sosyalizmin olanaklılığı' konusunun öne çıktığı bu tartışma ve politik farklılıkların temelinde, özel olarak işçi sınıfı ile köylülüğün çıkarları ara-

“... üretici güçlerin bu gelişmesi, (daha şimdiden insanların güncel ampirik yaşantısının, yerel hayat planı üzerinde değil de *dünya tarihi planı üzerinde* cereyan etmesini içeren gelişmesi) katiyen vazgeçilemez, önce yerine gelmesi gereken bir pratik koşuldur, çünkü bu koşul olmadan, *kutluk*, genel bir durum alır, ve *gereksinimle* birlikte zorunlu olan için mücadele yeniden başlar ve gene kaçınılmaz olarak aynı eski çirkefin içine düşülür. Bu koşul gene aynı şekilde, insan cinsinin *evrensel* ilişkileri, sadece, üretici güçlerin bu evrensel gelişmesi ile kurulabileceği için ve bir yandan bütün ülkelerde, aynı zaman içinde, 'mülkiyetten yoksun' yığın olayını doğurduğu için (evrensel rekabet), sonra bu ülkelerden her birini öteki ülkelerdeki altüst oluşlara bağımlı kıldığı için ve nihayet ampirik olarak evrensel olan, *dünya tarihini* yaşayan insanları yerel planda yaşayan bireylerin yerine koymuş olduğu için de *sine qua non* (olmazsa olmaz, zorunlu – ç.) bir pratik koşuldur. Bu koşul olmadığı takdirde: 1. komünizm ancak yerel bir görüngü olarak var olabilir; 2. bizzat insan ilişkilerinin *güçleri*, *evrensel*, bu yüzden de katlanılmaz olan güçler olarak gelişemezler, yerel batıl inançlardan doğan 'koşullar' olarak kalırlar; ve 3. değişimlerin her yayılması, yerel komünizmi ortadan kaldırır. Komünizm, ampirik olarak, ancak egemen halkların 'anı' ve aynı zamanda meydana gelen hareketi olarak mümkündür, bu da gene üretici gücün evrensel gelişmesini ve komünizme sıkı sıkıya bağlı dünya çapında değişimleri varsayar.” (Marx – Engels, *Seçme Yapılar*, c. 1, s. 42)

Marksizm'in kendisini ayrı bir akım olarak ortaya koyduğu benzer eserlerde olduğu gibi, 1845-46'da yazılan *Alman İdeolojisi*'nde de, sosyalizm ya da komünizmden, komünizme geçiş dönemi ya da alt ve üst evreleriyle ayrıntılandırılmış biçimde değil de, en genel özellikleriyle söz edildiği daha önce vurgulanmıştı (*Kurtuluş Sosyalist Dergi* 1, Kasım 2001, s. 94). Bu bakımdan, genel olarak evrensel sınıfsız toplum hedefine ve koşullarına işaret eden bu ifadelerin, bu hedef doğrultusundaki tarihsel sürecin zaman ve mekân içerisinde alacağı boyutlarını, gelişim evrelerini ve özelliklerini açıklamakta referans alınması isabetli olmayacaktır.

Anımsamak gerekir ki, *Alman İdeolojisi*'nde Marx ve Engels'in kapitalizmin karşısına onun çelişkilerinin çözümünden kalkarak en genel hatları ile tarif edip koydukları sınıfsız toplum, geleceğin konusu olarak ancak eldeki teorinin elverdiği ölçüde öngörülebiliyordu. Tıpkı *Komünist Manifesto*'da işçi sınıfı egemenliğinin ancak en genel hatlarıyla tariflenmesi fakat buna ilişkin bir biçimin ileri sürülmemesi örneğindeki gibi. Paris Komünü deneyimi, pratik olarak gerekli verileri sunduktan sonra, işçi sınıfı egemenliğinin biçimini tarif etmek, teorinin konusu olabilmıştır. Bu temelde *Gotha Programı Eleştirisi* ya da *Devlet ve İhtilal*, sınıf egemenliğinin biçimini tartışan teorik metinler olarak hiç de *Alman İdeolojisi*'nden aktarılan bölümle çelişmez, onu doğrulayarak detaylandırır. *Alman İdeolojisi*'nde

Bu bakımdan, sosyalizmi savunduğunu ileri süren bir akımın gerçekten sosyalizmin çıkarlarını temsil etmesi için yalnızca sosyalizme ilişkin teorik metinlere başvurması yeterli değildir. Bu teorik ifadelerin bütünlükleri içinde ele alınmaları, ait oldukları koşullar içerisinde incelenmeleri önem taşır. Bu anlamda, teorinin pratikle bağlantısının gözetilmesi sürekli kılınmak, koşullardaki değişikliklerin teorik saptamalarda ve bunlara bağlı politik tutumlarda ne ölçüde değişiklikler gerektirdiği sürekli incelenmek ve politik görüşler ve anlayış da bu temelde savunulmak zorundadır.

‘Tek ülkede sosyalizm’ tartışması için de benzer şeyler söylenebilir. Aynı teorik metinleri temel alarak birbirinin tersi sonuçlar çıkartmak, esas olarak teorik saptamaların ait oldukları bütünlükleri ve koşulları gözardı etmekten kaynaklanmıştır. Bu ayrılıklar zemini üzerinde de farklı anlayışlar ve akımlar gelişmiştir.

Öte yandan, bu tartışmanın Sovyetler Birliği’nde sosyalist kuruluş öncesinde tümüyle teorik öngörüler üzerine oturtulması, bir anlamda kaçınılmaz görülebilirdi. Ancak yaşanan sosyalizm deneyimi sonrası aynısını söylemek olanaklı değil. Sovyetler Birliği tarihinin bir aşamasında, kapitalizm ve meta ilişkileri tasfiye edildi; üretim ilişkileri içinde, üretim araçları karşısında farklı konumlar olarak sınıflar ortadan kalktı; komünist toplumun alt evresi olarak sosyalizme ulaşıldı. Artık bu yaşanmış tarihi görmezden gelerek belirli teorik metin yorumlarını ileri sürmek, dogmatizmden pek öteye gidemez.

Yaşanan tarihsel süreç içerisinde, Sovyetler Birliği’nde sosyalizmin kuruluşu faaliyeti, önüne koyduğu hedeflere ulaştı, bir sosyalizm pratiği yaşandı. Sovyetler Birliği’ne ilişkin değerlendirme gibi ‘tek ülkede sosyalizm’ tartışması da, bu yüzden, yalnızca sosyalizmin kuruluşuna ilişkin teorik öngörülerin tartışılmasıyla sınırlı kalmaz; bundan öteye yaşanan deneyleri, ulaşılan sonuçları da içermek, ele almak zorundadır. Artık asıl sorun, kurulmuş olan sosyalizmin neden ve nasıl yıkıldığını açıklamak ve bundan ders çıkartmaktır. Diğer bir anlatımla sorun, sosyalizmin pratiğine dayanarak onun teorisini geliştirmektir.

Bununla birlikte, pratikten, yaşanan tarihten farklı sonuçlar çıkartıldığını da burada hemen vurgulamak gerekir. Farklı anlayışlar bu defa da tarihin farklı değerlendirmeleri üzerinden kendilerini göstermektedir. Bu çerçevede, şimdi de sosyalizmin yıkılmış olması, ‘sosyalizmin tek ülkede var olamayacağı, yaşayamayacağı’ anlayışına dayanak olarak ileri sürülmektedir. Bu anlayış, komünizmin koşullarının evrenselliği üzerine *Alman İdeolojisi*’ndeki şu sözleri teorik temel almaktadır:

sındaki çelişkinin ve genel olarak da kapitalizm ile sosyalizmin gelişmesi arasındaki çelişkinin yattığını söylemek yanlış olmaz. *Kuşatma altındaki Sovyetler’de sosyalizmin kuruluşunun* odağında yer aldığı bu politik tartışma ve mücadeleler, özellikle Lenin’in ölümünün ardından, Stalin’in ve Trotski’nin başı çektikleri açık iktidar mücadeleleri biçimini aldı.

NEP döneminde keskinleşen çelişkiler temelinde ağırlaşan ekonomik inşa sorunları, kapitalist kuşatma altında tek başına kalmış bulunan Sovyetler Birliği’nde sosyalizmin kuruluşu tartışmasını gündemin başına geçirmişti. Bu tartışmalar içinde farklı politik yaklaşımlar, görüşler ve bunlar arasında mücadeleler gelişti. Başını Trotski’nin çektiği Sol Muhalefet’in hızla sanayileşmek için köylülükten kaynak aktarılması görüşünden başını Buharin’in çektiği köylüğün zenginleşerek kaynak biriktirmesi görüşüne kadar farklı görüşlerin ileri sürüldüğü tartışmalar içerisinde Stalin, ‘tek ülkede’, Sovyetler’de sosyalizmin kuruluşunun savunuculuğu konumunu üstlendi.

‘Tek ülkede sosyalizm’ tartışmalarına varan politik mücadeleler, Sovyet iktidarının uygulamalarında önüne çıkan ekonomik inşa sorunlarına çözüm arayışlarından kaynaklanmış, bu sorunlar karşısında savunulan farklı politik tutum ve öneriler temelinde gelişmişti. Tek ülkede sosyalizmin ‘olanaklı’ ya da ‘olanaksız’ olduğu yönündeki bu tartışmalar içerisinde özellikle Lenin’den yapılan alıntılar dikkat çekicidir. Sosyalizme ilişkin Marksizm’in teorik öngörülerinden öteye, sosyalizmin teorisinin geliştirilmesi ve uygulanması konusunda oynadığı etkin rol nedeniyle Lenin’e başvuruların öne çıkması da büyük ölçüde doğaldı. Ancak bu sırada, iki taraf da, Lenin’den çok sayıda alıntıyı kendi görüşünü desteklemek üzere birbirine karşı ileri sürüyor ve savunusunu bu alıntılara dayandırıyor. Aynı kaynağa, Lenin’e başvururken karşıt görüşlerin ileri sürülmesi, bu yöntemle tartışmanın sağlıklı bir sonuca ulaştırılmasını olanaksızlaştırdığı gibi, gerçekleştirilen ‘alıntı dövüşü’ ile yaratılan kavram kargaşası, teorinin konumunu, işlevini yozlaştırmakta, teori ile pratik ilişkisini belirsizleştirmekteydi. Bu bakımdan, yaratılan kavram kargaşası nedeniyle, öncelikle, ‘tek ülkede sosyalizm’ tartışmalarında Lenin’den yapılan alıntıları göz önüne almak yararlı olacaktır.

‘TEK ÜLKEDE SOSYALİZM’ KONUSUNDA LENİN

Sovyetler Birliği’nde ‘tek ülkede sosyalizm’ tartışmaları, dünya devrimi dalgasının geri çekilip Sovyet iktidarının kapitalist kuşatma altında tek başına kaldığı koşullarda gelişmişti. Aynı zamanda bu tartışmalar, NEP döneminde piyasa iliş-

kileri doğrultusunda köylülüğe verilen tavizler temelinde derinleşen çelişkilerle bağlantılıydı. Lenin'in ölümü sonrasında Stalin ile Trotski'nin başı çektikleri parti içi mücadelelerin parçası ve ifadesi olarak süren 'tek ülkede sosyalizm' tartışmaları, Sovyet iktidarının içinde bulunduğu bütün bu koşulları yansıtıyordu.

'Tek ülkede sosyalizm' tartışmaları gündeme geldiğinde ağırlıklı olarak Lenin'den alıntılar temelinde sürdürülmüştü. Tartışmalar içerisinde –o sırada olduğu gibi şimdi de– 'tek ülkede sosyalizmin olanaksızlığı' tezi savunulurken Lenin'e yapılan başvuruların başlıcaları şöyle:

"Dünya-tarihsel bakış açısından bakıldığında, eğer yalnız kalırsa, eğer diğer ülkelerde devrimci hareketler olmazsa, kuşkusuz, devrimimizin nihai zaferi için hiç umut olmayacaktır. ...

... Alman devrimi gelmezse mahvolduk." (Lenin, "RKP 7. Kongre – Merkez Komite Siyasi Raporu", 7 Mart 1918, *Toplu Eserler*, c. 27, s. 95-8)

"... yalnızca tek bir ülkede sosyalist devrimin tam zaferi düşünülemez ve en azından birçok ileri ülkenin en etkin işbirliğini gerektirir ..." (Lenin, "Sovyetler 6. Tüm-Rusya Kongresi – Uluslararası Durum Üzerine Konuşma", 8 Kasım 1918, *Toplu Eserler*, c. 28, s. 151)

"Eğer dünya sosyalist devrimi, dünya Bolşevizmi zafer kazanmazsa, İngiliz-Fransız ve Amerikan emperyalizmi kaçınılmaz olarak Rusya'nın bağımsızlık ve özgürlüğünü imha edecektir." (Lenin, "Pitirim Sorokin'in Değerli İtirafları", *Toplu Eserler*, c. 28, s. 188)

"O zaman zaferimizin yalnızca davamız bütün dünyada zafer kazandığında kalıcı olacağını biliyorduk ve bu yüzden davamız için çalışmaya başladığımızda yalnızca dünya devrimine güvendik. ...

... Davamızın uluslararası bir dava olduğunu ve en zengin ve en üst derecede uygar olanları da dâhil bütün ülkelerde devrim gerçekleşinceye kadar zaferimizin yalnızca bir yarım-zafer, belki daha da azı olacağını daima biliyorduk ve asla unutmuyacağımız. ... tehlike geçmedi; hâlâ mevcut ve bir ya da birkaç ileri ülkede devrim muzaffer oluncaya kadar öyle olmayı sürdürecektir." (Lenin, "Moskova Sovyeti, RKP Moskova Komitesi ve Moskova Sendikalar Konseyi Birleşik Plenumunda Konuşma", 6 Kasım 1920, *Toplu Eserler*, c. 31, s. 397-9)

"Uluslararası dünya devriminin desteği olmadan proleter devrimin zaferinin olanaksız olduğu bizim için açıktı." (Lenin, "Komintern 3. Kongre – RKP'nin Taktikleri Üzerine Rapor", 5 Temmuz 1921, *Toplu Eserler*, c. 32, s. 480)

TEORİ VE PRATİK

'Tek ülkede sosyalizm' tartışmaları Sovyetler Birliği'nde gündeme geldiğinde, yukarıda değinildiği gibi, ağırlıklı olarak Lenin'den alıntılar üzerinden sürdürülmüştü. Alıntılar birbirleriyle 'dövüştürülmüş', karşıt görüşler aynı kaynağa, aynı sözlere dayandırılmaya çalışılmıştı. Tartışmayı ve değerlendirmeyi çıkmaz bir yöne sürükleyen bu durumun, büyük ölçüde, başvurulan ifadelerin konu bütünlüğünden kopartılmasından, ait oldukları koşulların gözardı edilmesinden kaynaklandığı söylenebilir.

Teori pratiğin genellenmesidir. Koşullar aynı kaldığı sürece aynı nedenlerin aynı sonuçları yaratacağından hareketle, deneye, gözleme, pratiğe dayanarak belirli koşullar altında neden - sonuç ilişkilerinin genelleme düzeyinde saptanmasıdır. Bu çerçevede, teorinin geçerliliği açısından, onun koşullarının değişip değişmediği, ne ölçüde aynı kaldığı belirleyici önem taşır. Değişimin mutlaklığı ve kaçınılmazlığı göz önünde tutulduğunda elbette koşulların da mutlaka bir biçimde değişeceği, farklılaşacağı söylenebilir. Ancak bu noktada sorun, değişimin ölçüsüdür, koşullardaki değişikliğin teorik saptamanın geçerliliğini ortadan kaldıracak ya da değiştirilmesini gerektirecek ölçekte olup olmadığıdır.

Bu bakımdan teoriye ilişkin çoğu tartışma, teorik saptamanın ait olduğu koşulların ve bunların değişip değişmediğinin tartışılmasına bağlanmak durumundadır. Ortak bir teorik zemini ve buna bağlı ortak bir politik tutumu paylaşırken ortaya çıkan yönelim farklılaşmalarında ve giderek yol ayrımlarında da bu sorun rol oynar. Koşullardaki değişimin niteliğinin farklı değerlendirmelerine bağlı olarak farklı yönelimler ortaya çıkarak ayrılıklara ve farklı politik çizgilerin ve akımların ortaya çıkmasına yol açabilir. Bu durumda, ortaya çıkan farklı akım ve anlayışların değerlendirilmesinde, koşulların niteliğinin doğru değerlendirilmesi belirleyici önem taşır.

Sosyalist politik akımlar açısından, birçok sapmanın ve işçi sınıfının komünist çizgisinden uzaklaşan akımların doğuşunun teorik temeli, koşullardaki değişimin doğru değerlendirilmesi sorununda aranabilir. Koşullardaki değişiklik belirleyici olmayan, ikincil nitelikte olduğunda temel bir değişiklik olduğunu ileri sürerek önceden savunulan tutum ve anlayışların terk edilmesi *revizyonizm* karşılık gelir. Diğer yandan, koşullarda, izlenen politik tutum ve konumların değiştirilmesini gerektiren, kökten nitelikte bir değişiklik gerçekleşmesine karşın eski tutumların sürdürülmesi *dogmatizm* olarak nitelenir.

letlere karşı az ya da çok uzun süreli ve inatçı bir mücadelesi olmadan olanaksızdır.” (Lenin, *Seçme Eserler*, s. 155-6; *Toplu Eserler*, c. 21, s. 342-3)

Bu sözlerde ‘tek ülkede sosyalizm’ tartışmasının bütün düzeylerine ilişkin son derece açık saptamalar bulunduğu görülebilir. Öncelikle hedef olarak, devletlerin, sınırların ortadan kaybolduğu komünizme, buna giden doğrultuda bütün dünya ölçeğinde sosyalist cumhuriyetler birliğine işaret edilmektedir. Bununla birlikte de, açıkça “tek ülkede sosyalizmin olanaksız olduğu yorumunun yanlış olacağı” vurgulanarak “sosyalizmin zaferi, yalnızca tek bir ülkede bile olanaklıdır” denilmektedir. Bundan da öteye “sosyalizmin zaferi” deyimıyla kastedilen, yalnızca burjuvazinin devrilmesiyle, politik devrimle sınırlı kalmayıp “kapitalistlerin mülksüzleştirilmeleri, sosyalist üretimin örgütlenmesi” biçiminde somutlanmaktadır. Dolayısıyla, “kendi sosyalist üretimini örgütledikten sonra, henüz sosyalizme geçmemiş devletlere karşı gerekirse silahlı mücadeleyi sürdürme” biçimindeki sözlerden de anlaşılabilceği gibi, burada öngörülen açıkça, henüz sosyalizme geçmemiş ve kendilerine karşı mücadelenin sürdürüldüğü devletlerle etrafı çevrili tek ülkede, sosyalist üretimin örgütlenebileceği, bu anlamda, komünist toplumun alt evresi olarak sosyalizmin olanaklılığıdır. Ayrıca bu sözler, ‘sosyalizmin tek ülkede olanaklılığı’ düşüncesinin hiç de zorunlu olarak milliyetçiliğe, dünya proletaryasının çıkarlarının tek ülkedeki parçasının çıkarlarına tabi kılınmasına yol açmadığının göstergesi olarak alınabilir. Burada, tek ülkede kendi sosyalizmini örgütleyen işçi sınıfının, dünya sosyalizmi doğrultusunda, diğer ülkelerin işçi sınıflarının, ezilen sınıflarının yardımına koşacağı, henüz sosyalizme geçmemiş geri devletlere karşı, silahlı güç kullanmak da dâhil mücadeleyi sürdüreceği vurgulanmaktadır.

‘Tek ülkede sosyalizm’ tartışmasına ilişkin bütün kavram ve düzeyler bütünlüklü olarak ele alındığında yine vurgulamak gerekir ki, komünizmin hedefi, herhangi bir ülkeyle sınırlı olmayıp uluslararasıdır, dünya komünist toplumdur. Buna karşılık, ‘tek ülkede sosyalizmin olanaksızlığı’ tezi –en azından bütün düzeyleri içerecek anlamda– bilimsel olarak doğru değildir. Öte yandan, komünist toplumun alt evresi olarak sosyalizmin kurulmasının olanakları değerlendirilirken gerekli koşulları göz ardı etme durumunda olan bu tezin Lenin ve Bolşeviklerin tutumlarına, ifadelerine dayandırılması da gerçeğe uygun düşmez.

“... sosyalizmin zaferi için birçok ileri ülkenin işçilerinin birleşik çabasının gerekli olması – Marksizmin temel gerçeği ...” (Lenin, “Bir Yazarın Notları”, *Toplu Eserler*, c. 33, s. 206)

Lenin’in bu aktarılan sözlerinin arasında yer alan, genel olarak mücadelenin hedeflerini ve dünya komünist toplumunun kurulması anlamında sosyalist devrimin uluslararası karakterini vurgulayan ifadelerin ötesinde, ‘tek ülkede sosyalizmin yaşayamayacağı’ doğrultusundaki önermelerin çoğu, Sovyet iktidarının emperyalist müdahale karşısında askeri olarak dayanma olasılığının hemen hemen hiç olmamasıyla bağlantılıdır. Buna karşılık, Lenin’in sosyalizme geçiş sorununu, tek ülkede sınırlanmışlık dışında başka koşullara bağlı olarak tartıştığı yazılarının yanı sıra, açıkça tek ülkede sosyalizm olanağından söz ettiği ifadeleri ve sosyalizme geçiş için yeterli koşullar olarak ülke içi koşulları saydığı ifadeleri bulunmaktadır.

Lenin’in bu yöndeki sözleri arasında en bilineni, 1915’te yazdığı *Avrupa Birleşik Devletleri Sloganı Üzerinde*’dekilerdir:

“Dünya (yalnızca Avrupa değil) Birleşik Devletleri, –komünizmin tam zaferi, demokratik olan da dâhil, devletin tamamıyla kayboluşuna yol açmıyaca kadar– ulusunun sosyalizmle ilişkilendirdiğimiz birleşme ve özgürlüğünün devlet biçimidir. Ancak, ayrı bir slogan olarak, Dünya Birleşik Devletleri sloganı pek doğru olmayacaktır, çünkü, birincisi, sosyalizmle iç içe geçmektedir; ikincisi, yanlış bir şekilde, tek bir ülkede sosyalizmin zaferinin olanaksız olduğu anlamında yorumlanabilir ve ayrıca böyle bir ülkenin başkalarıyla ilişkileri üzerine yanlış kavrayışlara yol açabilir.

Eşitsiz ekonomik ve politik gelişme, kapitalizmin mutlak bir yasasıdır. Dolayısıyla, sosyalizmin zaferi, önce birkaç, hatta yalnızca tek bir kapitalist ülkede bile olanaklıdır. Kapitalistleri mülksüzleştirdikten ve kendi sosyalist üretimlerini örgütledikten sonra, o ülkenin muzaffer proletaryası, diğer ülkelerin ezilen sınıflarını kendi davasına çekerek, o ülkelerde kapitalistlere karşı ayaklanmaları kışkırtarak ve hatta gerekirse, sömürücü sınıflara ve devletlerine karşı silahlı güç kullanarak, dünyanın geri kalanına –kapitalist dünyaya– karşı dikilecektir. Proletaryanın burjuvaziyi devirmekte muzaffer olduğu toplumun politik biçimi, henüz sosyalizme geçmemiş devletlere karşı mücadelede, verili ulus ya da ulusunun proletaryasının güçlerini giderek daha fazla yoğunlaştıracak olan bir demokratik cumhuriyet olacaktır. Sınıfların ortadan kaldırılması, ezilen sınıfın, proletaryanın diktatörlüğü olmadan olanaksızdır. Ulusların sosyalizmde özgür birliği, sosyalist cumhuriyetlerin geri devletlere karşı az ya da çok uzun süreli ve inatçı bir mücadelesi olmadan olanaksızdır.” (Lenin, *Seçme Eserler*, s. 155-6; *Toplu Eserler*, c. 21, s. 342-3)

Lenin, 1918’de yazdığı *Sovyet Hükümetinin Acil Görevleri*’nde, burjuvaziyi devirmiş, kendi kanunlarını yapan Sovyet iktidarı koşullarında, pratik idareye, üretimin

örgütlenmesine, emek disiplini ve üretkenliğine ilişkin sloganların uygulanmasını, sosyalizmin nihai zaferinin gerekli ve yeterli koşulları olarak niteliyordu:

“Para hesabını düzenli ve dürüst tutmak, ekonomik biçimde yönetmek, tembel olmak, çalmamak, en sıkı emek disiplinine uymak ... bu sloganların, *Sovyet* devleti tarafından, onun yöntemleriyle, onun kanunları temeli üzerinde, pratikte uygulanmaları, sosyalizmin nihai zaferi için gerekli ve yeterli bir koşuldur.” (Lenin, *Seçme Eserler*, s. 401-2; *Toplu Eserler*, c. 27, s. 243-4)

Lenin, yine 1918 tarihli “*Sol*” *Çocukluk ve Küçük-Burjuva Zibniyeti* isimli (*Aynı Vergi* isimli yazısında da aktardığı) makalesinde, sosyalizmin gerekli koşulları (üstelik bu koşulların *hepsi*) olarak şunları saymaktaydı:

“... modern büyük çapta kapitalist tekniğin ve planlı örgütlenmenin ‘en son şekli’ ... bir *Sovyet* devleti yani bir işçi devleti ... sosyalizm için gerekli koşulların *hepsi* ...” (Lenin, *İşçi Sınıfı ve Köylülük*, s. 426; *Toplu Eserler*, c. 27, s. 339)

1919’da *Proletarya Diktatörlüğü Döneminde Ekonomi ve Politika* isimli makalesinde ise Lenin, Rusya’da komünizmin, üstelik toplumsal ekonominin yeniden kuruluşu anlamında, zaferinin kaçınılmazlığından söz ediyordu:

“proletarya diktatörlüğünün temel ekonomik problemi söz konusu olduğu ölçüde, ülkemizde komünizmin kapitalizme karşı zaferi güvence altına alınmıştır. ... askeri güçle ezilmememiz koşuluyla, toplumsal ekonomiyi yeniden kurmayı başarmamız kaçınılmazdır...” (Lenin, *Seçme Eserler*, s. 495-6; *Toplu Eserler*, c. 30, s. 110)

Burada, komünizmin zaferinin tek koşulu, proletarya diktatörlüğünün askeri olarak varlığını koruyabilmesidir. Yani sözü edilen tek yenilgi olasılığı askeri yenilgidir.

1923 tarihli *Kooperatifçilik Üzerine*’de ise, tam bir sosyalizm için gerekli ve yeterli koşullar diye sıralarken, yukarıdakilere, işçi sınıfının köylülükle –önderliği güvence altına alınmış– ittifakını ve kooperatifleri eklemektedir:

“siyasi iktidar işçi sınıfının elinde olduğuna, bu siyasi iktidar bütün üretim araçlarının sahibi olduğuna göre, geriye bize kalan tek görev, halkı kooperatiflerde örgütlemektir. Halkın çoğunluğu kooperatiflerde örgütlenince, ... sosyalizm hedefine otomatik olarak ulaşır. ... Gerçekten, bütün büyük çaplı üretim araçları üzerinde devlet iktidarı, siyasi iktidarın proletaryanın elinde olması, bu proletaryanın milyonlarca ve milyonlarca küçük ve çok küçük köylüyle ittifakı, köylülüğe proletaryanın güvence altına alınmış önderliği, vb. – bu, ... kooperatiflerden, sadece kooperatiflerden tam bir sosyalist toplum inşa etmek için gerekli olan her şey değil midir? Bu tam bir sosyalist toplum inşa etmek için gerekli olan her şey değil midir? Bu, hâlâ sosyalist toplumun inşası değildir, ama onun için gerekli ve yeterli her şeydir.” (Lenin, *Seçme Eserler*, s. 682-3; *Toplu Eserler*, c. 33, s. 467-8)

Sonuç olarak, ‘tek ülkede sosyalizmin olanaksızlığı’ tezi değerlendirilirken sosyalizm teriminin karşılık geldiği anlamlar ve düzeyler üzerinde ayrı ayrı durulursa, her düzey için koşulların, durumun farklı olduğu, dolayısıyla bu tezin bütün düzeyler için geçerli olmadığı ortaya çıkar. Tek ülkede burjuvazinin devrilmesi, politik devrim, –eşzamanlı devrim istisna olduğundan– muhtemel gelişmedir. Tek ülkede işçi sınıfı iktidarının varlığını sürdürebilmesi, muazzam askeri güçlere sahip emperyalistlerin kuşatması ve saldırısı karşısında zayıf bir olasılıktır. Tek ülkede komünizmin alt evresi anlamında sosyalizmin kurulması, önündeki bütün zorluklara ve engellere karşın, Sovyetler Birliği tarihinin de gösterdiği gibi, –mutlak anlamda– olanaksız değildir. Buna karşılık, tek ülkede devletin bütünüyle ortadan kalktığı komünizmin üst aşamasına ulaşılması, sınıf mücadelesi uluslararası düzeyde sürerken devlet de tam olarak ortadan kalkamayacağı için, olanaklı değildir.

Yukarıda Lenin’in açıkça tek ülkede sosyalizm olanağından söz ettiği ifadeleri arasında 1915’te yazdığı *Avrupa Birleşik Devletleri Slogamı Üzerine*’deki sözleri aktarılmıştı. ‘Tek ülkede sosyalizm’ tartışmasının farklı düzeyleri ayırt edilip birbirleriyle karşılaştırırken bunların hepsini bütünlüklü olarak içeren aynı alıntıya burada yeniden yer verilebilir:

“Dünya (yalnızca Avrupa değil) Birleşik Devletleri, –komünizmin tam zaferi, demokratik olan da dâhil, devletin tamamıyla kayboluşuna yol açmıyaca kadar– ulusların sosyalizmle ilişkilendirdiğimiz birleşme ve özgürlüğünün devlet biçimidir. Ancak, ayrı bir slogan olarak, Dünya Birleşik Devletleri sloganı pek doğru olmayacaktır, çünkü, birincisi, sosyalizmle iç içe geçmektedir; ikincisi, yanlış bir şekilde, tek bir ülkede sosyalizmin zaferinin olanaksız olduğu anlamında yorumlanabilir ve ayrıca böyle bir ülkenin başkalarıyla ilişkileri üzerine yanlış kavrayışlara yol açabilir.

Eşitsiz ekonomik ve politik gelişme, kapitalizmin mutlak bir yasasıdır. Dolayısıyla, sosyalizmin zaferi, önce birkaç, hatta yalnızca tek bir kapitalist ülkede bile olanaklıdır. Kapitalistleri mülksüzleştirdikten ve kendi sosyalist üretimlerini örgütledikten sonra, o ülkenin muzaffer proletaryası, diğer ülkelerin ezilen sınıflarını kendi davasına çekerek, o ülkelerde kapitalistlere karşı ayaklanmaları kışkırtarak ve hatta gerekirse, sömürücü sınıflara ve devletlerine karşı silahlı güç kullanarak, dünyanın geri kalanına –kapitalist dünyaya– karşı dikilecektir. Proletaryanın burjuvaziyi devirmekte muzaffer olduğu toplumun politik biçimi, henüz sosyalizme geçmemiş devletlere karşı mücadelede, verili ulus ya da ulusların proletaryasının güçlerini giderek daha fazla yoğunlaştıracak olan bir demokratik cumhuriyet olacaktır. Sınıfların ortadan kaldırılması, ezilen sınıfın, proletaryanın diktatörlüğü olmadan olanaksızdır. Ulusların sosyalizmde özgür birliği, sosyalist cumhuriyetlerin geri dev-

sinmemiz olmayacak ya da çok az olacak. Ama biliyoruz ki, bu ‘tek’ koşulun birinci aşamasını tamamlamak için en azından on yıl gereklidir. Bu sürecin kısalması, İngiltere, Almanya ya da Amerika gibi ülkelerde proletarya devriminin zafere ulaşması halinde ancak düşünülebilir.” (Lenin, *İşçi Sınıfı ve Köylülük*, s. 445-6; *Toplu Eserler*, c. 32, s. 350)

Burada, ileri ülkelerde işçi sınıfı devriminin zaferi, sosyalizme geçişin önkoşulu olarak değil, sosyalizme geçiş süresinin kısalması yönünden ele alınmaktadır.

1923 tarihli *Kooperatifçilik Üzerine*’de ise Lenin, sosyalizme ulaşabilmek için halkın kooperatiflerde toplanmasını ve kültür devrimini öne çıkartmaktadır:

“Eğer köylülüğün tümü kooperatiflerde örgütlenseydi, şimdiye kadar iki ayağımızla birden sosyalizm toprağına basıyor olurduk. Fakat bütün köylülüğün kooperatiflerde örgütlenmesi, köylüler arasında (kitlelerin ezici çoğunluğu olarak tastamam köylüler arasında), aslında, bir kültür devrimi olmadan elde edilemeyecek olan, bir kültür standardı öngörür. ...

Bu kültür devrimi, şu anda, ülkemizi tamamiyle sosyalist bir ülke yapmak için yeter; ama bu, saf kültürel (okur yazar olmadığımız için) ve maddi karakterde (kültürlü olmak için maddi üretim araçlarında belirli bir gelişme sağlamış olmamız, belirli bir maddi zeminimiz olması gerekir) dev gibi güçlükler ortaya çıkıyor.” (Lenin, *Seçme Eserler*, s. 687; *Toplu Eserler*, c. 33, s. 474-5)

Lenin’in bu yazılarında sosyalizme geçiş için saydığı koşullar, ‘elektrikleştirme’ ya da ‘kültür devrimi’, uluslararası değil ülke içi koşullardır.

TEK ÜLKEDE KOMÜNİZMİN ÜST EVRESİ

Son olarak, sosyalizm teriminin yüklendiği anlamlar dizisinin komünizmin üst aşamasına geçiş düzeyi ele alınırsa, bu düzey için farklı saptamalar yapmak gerekir. Burada, komünist toplumun, artık devletin tamamiyle ortadan kalkmış olduğu gelişmiş evresi söz konusudur. Komünizmin devletin bütünüyle ortadan kalkmış olduğu gelişmiş evresine ulaşılması ise, sınıfların ulusal ölçekte olduğu gibi, uluslararası ölçekte de ortadan kalkmış olmasını gerektirir. Emperyalist kuşatma altında, sınıf mücadelesi uluslararası planda sürerken, bu mücadelenin aracı devletin yok olmasının tamamlanması beklenemez. Bundan çıkarılabilecek sonuç da, sosyalist devrimin, tek ülke ölçeğiyle sınırlı kaldığı takdirde, komünist toplumun üst evresine ulaşmasının olanaksızlığı olur.

Bütün bu örneklerde sosyalizmin kurulmasının koşulları olarak sayılanlar, başka ülkelerde devrimler değil, ülke içi denebilecek koşullardır.

“Tek ülkede sosyalizm” tartışmalarında, yukarıda sıralandığı gibi, hem ‘olanaksızlığı’ hem de ‘olanaklılığı’ yönünde Lenin’den alıntılara başvurulmaktadır. Bu biçimde aynı kaynaktan yapılan alıntıların karşıt görüşleri desteklemek için birbirlerinin karşısına konması, tartışmada sonuca ulaşmak adına bir karışıklık ve çözümsüzlük yarattığı gibi, teoriyi işlevinden sapıtılarak değersizleştirmektedir. Bu bakımdan, öncelikli olarak, oluşan kavram kargaşasını çözümlenmeye çalışmak daha verimli görülmelidir.

FARKLI KAVRAMLAR

Kavramsal karışıklığa ve çelişkilere neden olan durum, aynı başvuruların karşıt görüşleri desteklemek üzere ileri sürülmeleri durumu, (açık tahrifat ve kasıtlı çarpıtmalar bir yana bırakılırsa) herhalde öncelikle yorumlama farkı olarak görülmelidir. Temelinde farklı bakış açıları, ideolojik farklılıklar yatsa da, yorumlama farkı, aynı sözcüklere ya da ifadelerle farklı anlamlar yüklenmesi biçiminde ortaya çıkar. Burada soruna parça ile bütün ilişkisi açısından yaklaşılabilir. Sözcüğün karşılık geldiği, adlandırdığı cisim ya da olgu, bir bütünün parçası olarak anlam kazanır ve sözcük de bunu ifade eder. Genellikle ifadeler farklı yorumlandığında, sözcüklere farklı anlam yüklendiğinde, aslında sözcüklerin karşılık geldiği cisim ya da olgunun parçası olduğu bütünlükler birbirlerinden farklı değerlendirilmekte; bu cisim ya da olgular, farklı bütünlüklerin parçaları olarak görülmektedir.

Bu açıdan düşünüldüğünde başvuru alıntısının içinde yer aldığı bütünlüğün göz önünde tutulması önem kazanır. Yorum farklılıkları adına aynı ifadelerle karşıt anlamlar yüklenmesi karşısında çözümsüz kalmamak için, söz konusu ifade, parçası olduğu bütünlüğün içinde değerlendirilmelidir. Başvuru ifadenin sağlıklı biçimde yorumlanması ancak bu bütünlüğün içinde ele alınmasıyla mümkün olabilir.

Öte yandan bu bütünlüğü, bir saptamanın, önermenin geçerli olduğu koşullar oluşturur. Bu anlamda, bir ifade ait olduğu koşullar içerisinde geçerlidir; bu koşullar olmadığında, onların dışına çıkıldığında, artık geçerli sayılamaz. Dolayısıyla başvuru ifadenin sağlıklı yorumlanmasında bu ifadenin ait olduğu koşulların kavranması belirleyici önemdedir.

Yukarıda belirtildiği gibi, ‘tek ülkede sosyalizm’ tartışmaları ağırlıklı olarak Lenin’den alıntılar temelinde dayandırılmaktadır. Olanaksızlığı savunulurken olduğu gibi olanaklılığı savunulurken de, ‘tek ülkede sosyalizm’den, çok farklı şeyler anlaşılabilen, Lenin’den aynı alıntılar, karşıt tezlerle dayanak olarak ileri sürülebilmektedir. Bu sırada alıntıların ait oldukları bütünlükten kopartılarak birbirlerinin karşısına konmaları bir kavram kargaşasına yol açmaktadır. Bu durumda, konuya ilişkin kavramsal öğelerin ele alınması, ayırt edilmeye çalışılması, sorunun sağlıklı bir biçimde değerlendirilebilmesi için yararlı gözükmektedir. Oluşan kavram kargaşası karşısında, öncelikle ‘tek ülkede sosyalizm’ deyiminin karşılık geldiği kavramlar ve bileşenler üzerinde durmak gerekmektedir.

Birçok boyutun, tek bir tartışma başlığı altına toplanmış olmasıyla bağlantılı olarak, kendilerine yüklenen farklı anlamlar her sözcüğün üzerinde durulmasını gerektiriyor. Bunlardan birincisi, tartışmanın fiziksel sınırlarını oluşturmak durumunda olan ‘tek ülke’ saptaması. Burada bir sorun, ‘tek ülke’nin karşıtının ne olduğu. Bu, kabaca, ‘çok ülke’. Ama ‘çok ülke’, ikiden başlayıp bütün dünya ülkelerini içeren bir kapsama karşılık düştüğünden, bir açıklık gerekiyor. Diğer yandan, ‘ülkeler’ arasında da muazzam farklar olduğu ayrı bir gerçek. Örneğin, bir Nikaragua ya da Venezüella ile ABD’yi, büyüklük, kaynaklar, gelişmişlik, vb. koşulları açısından birbirleriyle karşılaştırmak bile mümkün değil. Tarihsel olarak bu tartışmanın ilişkin olduğu Sovyetler Birliği ise, hiç de ‘tek ülke’ değil, dünyanın önemli bir bölümünü kaplayan birçok ülkenin birliği.

İkinci olarak, ‘sosyalizm’ tamamen farklı anlamlarda kullanılıyor. Dolayısıyla tek ülkede gerçekleşebilen gerçekleşemeyeceği tartışılanlar da birbirlerinden farklı oluyor. Bu farklı anlamlar, farklı tartışmalarda, burjuva devletinin yıkılabilmesi, proletarya diktatörlüğünün yaşayabilmesi, sosyalist ekonominin inşa edilebilmesi ya da komünist toplumun üst aşamasına ulaşılabilmesi biçimlerini alabiliyor. Bunun bir yanı, genelde, sosyalizm terimi üzerindeki kavram karşıklığı. Bu yüzden, ‘tek ülkede sosyalizm’ tartışmalarını sağlıklı bir biçimde değerlendirebilmek için, sosyalizm terimini, tarihsel süreç içerisinde Marksist literatürdeki gelişimine sadık kalarak, komünist toplumun alt evresi anlamında, bunu gerek proletarya diktatörlüğü altında kapitalizmin tasfiye edilmekte olduğu geçiş döneminden, gerek komünist toplumun devletin ortadan kalkmış olduğu üst evresinden ayırt ederek kullanmak gerekiyor (S. Ilgaz, “Marksizmde Komünizme Geçiş Sorunu”, *Kurtuluş Sosyalist Dergi* 1, Kasım 2001, s. 89). Diğer yandan ise, burjuva devletin yıkıl-

“Bir küçük-köylü ülkesinde, doğrudan proleter devletin emrettiği gibi ürünlerin devlet üretimini ve devlet dağıtımını komünist çizgiler üzerinde örgütleyebileceğimizi bekledik – ya da gereğince düşünmeden varsaydık demek belki daha doğru olur. Deneyim yanıldığımızı gösterdi. Komünizme geçişe *hazırlık* – yıllarca çabıyla hazırlık– için birçok geçiş aşaması –devlet kapitalizmi ve sosyalizm– gerekli gözüküyor.” (Lenin, “Ekim Devrimi’nin Dördüncü Yıldönümü”, *Toplu Eserler*, c. 33, s. 58)

Bundan da öteye Bolşevikler, paranın değerini kaybetmesini, ücretlerin yerini karneyle dağıtımın almasını, meta ilişkilerinin, paranın sosyalizmde ortadan kalkması doğrultusunda gelişmeler olarak kabul etmişlerdir. Örneğin, Rusya Komünist Partisi’nin, Mart 1919’da 8. Kongresinde kabul edilen programında, paranın zorunlu olarak Ulusal Bankaya yatırılması, para yerine çek, kupon ve benzerlerinin kullanılması gibi uygulamalar, paranın ortadan kaldırılmasının yolunu hazırlayan önlemler olarak nitelendirilmiştir:

“Bankacılığın ulusallaştırılması temeli üzerinde, Rusya Komünist Partisi, parasız bir muhasebe tutma sistemini teşvik eden ve paranın ortadan kaldırılmasına yolu hazırlayan bir önlemler dizisini öne çıkartmak için çaba harcar.” (Buharin ve Preobrajenski, *Komünizmin Abecesi*, s. 397)

Aynı biçimde Zinovyev de, 1920’de, Rus parasının değersizliğiyle ilgili olarak Alman Sosyal Demokratlarının aşağılamalarına “bir çıkış yolumuz, bir umudumuz var” diye cevap verirken paranın ortadan kaldırılmasına doğru gittiklerini söylemekteydi:

“Paranın tamamıyla ortadan kaldırılmasına doğru ilerliyoruz. Ücretleri aynı olarak ödüyoruz, parasız tramvaylar koyuyoruz, parasız okul öğretimimiz, (şu an kötü olmakla birlikte) parasız yemeklerimiz, parasız kalacak yerlerimiz, aydınlatmamız, vb. var.” (aktaran E. H. Carr, *Bolşevik Devrimi* - 2, s. 263)

Yine daha sonraları Lenin, sosyalizme geçişin tek koşulu olarak devrimin uluslararası ölçüğe yayılmasını öne sürmemiş; bunu bir yandan elektrikleştirme planında olduğu gibi üretici güçlerin geliştirilmesine, diğer yandan kitlelerin kültürel atılımına, demokratik eğitime bağlamış ve birçok kez de Rusya’da sosyalizmin zaferinin güvence altına alınmış olduğunu ileri sürmüştür.

1921 tarihli *Aynı Vergi Üzerine*’de Lenin, ‘elektrikleştirme’yi sosyalizme geçişin ‘tek’ koşulu olarak vurgulamaktadır:

“Rusya’ya egemen olan bu koşullardan sosyalizme doğrudan geçiş düşünülebilir mi? Evet, bir dereceye kadar düşünülebilir, ancak, tamamlanmış olan dev bir bilimsel çalışmanın sayesinde, niteliğini artık tam olarak bildiğimiz bir koşulla. Bu koşul, elektrikleştirme. ... ataerkillikle sosyalizm arasında ara bağlantılara ya da geçiş aşamalarına gerek-

deleri dağıttığı ölçüde, komünist bir biçimde birleşmiştir.” (Lenin, *Seçme Eserler*, s. 494; *Toplu Eserler*, c. 30, s. 108-9)

Bu yaklaşıma uygun değerlendirildiğinde burada, kapitalizmin giderek tasfiye edildiği ve yerini sosyalist üretimin aldığı bir süreç söz konusudur. “Tek ülkede sosyalizmin olanaksızlığı” tezi, bu düzeyde, bu sürecin hiçbir zaman tamamlanamayacağı anlamını taşımaktadır. Oysa sosyalist üretim ilişkilerinin, kapitalizmi, meta ilişkilerini bütünüyle tasfiye edip egemen olmasının önünde *mutlak anlamda* hiçbir engel gözükmemektedir.

Yine sorunun tarihi olarak tartışıldığı Sovyetler Birliği’ne dönülürse, burada asıl tartışılan, devrimin herhangi bir tek ülkede değil, Rusya gibi nispeten geri bir ülkede sınırlı kalmasıdır. Ama yine de Ekim Devrimi’nden sonra, büyük sanayide kapitalizmin tasfiyesi, neredeyse aylarla ölçülebilecek, çok kısa bir süre içinde gerçekleşmiştir. Genellikle işçiler merkezi Sovyet’in kamulaştırma kararını beklemeden fabrikalara el koymuş, beşten fazla işçi çalıştıran işyerlerini kamulaştıran 29 Kasım 1920 kararnameyi de, hemen hemen bütün sanayinin toplumsallaştırılmasını tamamlamış ve resmileştirmiştir.

Sosyalizme geçiş için üzerinde durulan asıl sorun, esas olarak tarımda yaygın küçük meta üretiminin ortadan kaldırılmasıdır. Küçük üretimden sosyalizme geçişin yolu olarak gösterilen ise, kooperatiflerdir, küçük üreticilerin büyük üretimin yararlarına, verimliliğine ikna edilerek kooperatiflerde birleştirilmeleridir. Var olan koşullar altında, proletarya diktatörlüğü ve üretim araçlarının sosyalist mülkiyeti koşullarında, kooperatifler de sosyalist sayılmaktadır. Lenin, 1923 tarihli *Kooperatifçilik Üzerine* isimli makalesinde bunu şöyle ifade etmektedir:

“Şimdiki sistemimizde, kooperatif işletmeler, kolektif işletmeler oldukları için özel kapitalist işletmelerden farklıdır, ama üstünde buldukları toprak ve üretim araçları devlete, yani işçi sınıfına aitse, sosyalist işletmelerden farklı değildir.” (Lenin, *Seçme Eserler*, s. 686; *Toplu Eserler*, c. 33, s. 473)

İşçi sınıfının egemen sınıf olarak üretim koşullarını kökten değiştirmeye giriştiği bu süreçte, kabaca sorun, kapitalist işletmeler ve küçük meta üreticilerinin yerine, devletleştirilmiş işletmelerin ve kooperatiflerin ekonomide egemen olmasında düğümlenmektedir. Bu anlamda sosyalizme geçiş ise, tek ülkede sınırlı kalmanın ağır zorluklarına rağmen, hiç de olanaksız görülmemiştir. Aksine, özellikle Savaş Komünizmi döneminde, Bolşevikler, Lenin’in de anlattığı gibi, çok yakında sosyalizme geçeceklerini düşünmüşlerdir:

masından komünist toplumun üst aşamasına kadar değişik evrelerin gelişebilme koşullarını da ayrıca incelemek gerekiyor.

“Tek ülkede sosyalizm” tartışmaları açısından üzerinde durmakta yarar olabilecek bir diğer kavramsal dizi de, ‘hedef’, ‘olasılık’ (ihtimal, *probability*), ‘olanak’ (imkân, *possibility*) ve bu kavramların aralarındaki ayrımlardır. Siyasi akımlar açısından hedeflerin ve olasılıkların çoğu kez çakışmadığını söylemek mümkün. Bir siyasi akımın, koşullar tam karşıt yönde olduğu halde, öznel olarak, toplumda beklenen gelişmelerin kendi hedefleriyle çakıştığı hayaline kapılması, onun gerçeklerden koptuğunun göstergesi olur. Hedeflenenlerle beklenenlerin aynı olması, zafere ilerlemeye karşılık düşer. Olasılıklarla olanaklıklar da birbirleriyle çakışmaz. Belirli bir gelişme, o an için gerçekleşmesi beklenmeyen bir gelişme olmasına rağmen, aynı zamanda da olanaksız bir gelişme olmayabilir; diğer bir deyişle, böyle bir gelişme olası, yani muhtemel görülmemektedir, ama olanaksız, yani imkânsız değildir, olanaklıdır.

Birkaç söz de, olanaksızlık deyiminin *görelî* ve *mutlak* kullanımı üzerine eklenebilir. Siyasi gelişmeler için olanaksızlık, çoğu zaman pratik bir anlamda, istisnaları dışlayacak biçimde, dolayısıyla görelî bir anlamda kullanılmaktadır. Bu kullanımı, örneğin yapısal bir soruna ilişkin mutlak bir olanaksızlıktan ayırt etmek gerekir. Buna bir örnek olarak, emperyalizmde ulusal kurtuluş ve diğer demokratik hakların elde edilmelerinin olanaksızlığına ilişkin tartışma gösterilebilir. Emperyalist savaş döneminde, Kievsky ile Lenin arasında geçen tartışmada, Kievsky’nin emperyalizmde ulusların kendi kaderlerini tayin hakkının elde edilemezliğinin, meta üretiminde emeğin karşılığının elde edilememesi türünden olduğunu ileri sürmesine karşılık, Lenin ekonomik ve siyasi düzeyleri, kategorileri ayırt etmekte, emperyalizmde “demokrasinin ‘ekonomik bakımdan’ elde edilemezliğinden söz edilemeyeceğini” söyleyip diğer yandan “emperyalizm demokrasinin ‘yadsınmasıdır’”, “emperyalizm siyasi demokrasiyle çelişir” demekte ve farklı bir “erişilemezlik” tanımı getirmektedir:

“Emperyalizmde *bütün* demokratik istemler, siyasal bakımdan elde edilmelerinin zor oluşu, ya da bir dizi devrimlere başvurmaksızın elde edilemeyeşleri anlamında ‘erişilemez’ istemlerdir.” (Lenin, *Marksizm’in Bir Karikatürü ve Emperyalist Ekonomizm*, s. 45; *Toplu Eserler*, c. 23, s. 40)

Burada Kievsky’nin ‘elde edilemezliği’, deyim yerindeyse, mutlak bir anlam taşıyorsa, Lenin’in kullandığı biçimiyle ‘elde edilemezlik’, görelî, koşullu bir anlama sahiptir.

Bu ayrımlar göz önünde tutularak soruna yaklaşırsa, ilk olarak, komünizmin hedefinin dünya ölçeğinde olmasının sosyalistler arasında tartışma konusu olmaması gerektiği söylenebilir. Bu birçok düzey için, ‘komünizm’ deyiminin karşılık geldiği bütün anlamlar için geçerlidir. İşçi sınıfının ve onun siyasi hareketi olarak komünizmin dünya çapında birliği, komünizmin en önemli bir hedefini, ilkesini oluşturmak durumundadır. Bu, dolaysız olarak, işçi sınıfının bir ülkedeki parçasının çıkarlarını, onun uluslararası çıkarlarına tabi kılma gereğini öne çıkarır. Yine aynı şekilde hedef, proletarya devriminin bütün ülkelerde zaferi, bütün ülkelerde sosyalizmin kurulması, bütün dünya ölçeğinde komünist topluma ulaşılmasıdır. Daha da önemlisi, insanlığın uluslara bölünmüşlüğüne, sınırların ortadan kaldırılması, dünya ölçeğinde tek bir komünist insan toplumunun yaratılmasıdır. Dolayısıyla komünizmin hedefi, dünya komünizmidir. Buna bağlı olarak, tek tek ülkelerde işçi sınıfı devletleri ya da sosyalizmler oluşabilirse, bunların ayrı ayrı ulusal bağımsızlıklarının korunmasının değil, aksine uluslararası kaynaşmalarının sağlanmasının hedeflenmesi gerektiği eklenebilir.

TEK ÜLKEDE SİYASİ DEVRİM

Olasılıklar ve olanaklıklar açısından ise, böyle her düzey için geçerli tek bir saptama yapmak mümkün değil, her birini sırayla ele almak gerekiyor. Bugün doğrudan savunulmamakla birlikte, ‘dünya ölçeğinde eşzamanlı siyasi devrim’ kavramından başlamakta yarar var. Öncelikle belirtmek gerekir ki, ‘eşzamanlı devrim’ kavramının hiçbir zaman savunulmamış olduğunu söylemek doğru olmaz. *Komünist Manifesto*’da şöyle denilmektedir:

“Eylem birliği, en azından önde gelen uygar ülkelerinki, proletaryanın kurtuluşunun ilk koşullarından biridir.” (Marx - Engels, *Seçme Yapıtlar*, c. 1, s. 152)

Engels’in yazdığı ve *Komünist Manifesto*’nun taslağını oluşturan *Komünizmin İlkeleri*’nde ise, “İleri ülkelerde eşzamanlı devrim” üzerine daha açık bir ifade bulunmaktadır. Üstelik tam da “devrimin yalnızca tek ülkede yer almasının olanaklı olup olmadığı” sorusunun cevabı olarak şu sözlere yer verilmektedir:

“Dünya pazarını yaratmış olan büyük sanayi, yeryüzündeki bütün halkları, ve özellikle de uygar halkları öylesine birbirlerine bağlamıştır ki, her halkın başına gelecekler, bir ötekine bağlıdır.... Komünist devrim,... hiç de salt ulusal bir devrim olmayacaktır; bu, bütün uygar ülkelerde, yani en azından İngiltere, Amerika, Fransa ve Almanya’da, aynı zamanda yer alan bir devrim olacaktır.” (Marx - Engels, *Seçme Yapıtlar*, c. 1, s. 111)

diği bir durumda işçi sınıfı iktidarı –emperyalizmin gündelik çıkarlarına ters düşen rejimlere karşı bile politik mücadele aracı olarak ekonomik ablukayı kullandığı çeşitli örneklerde olduğu gibi– çok büyük bir ihtimalle kendi tercihinden önce emperyalizmin ekonomik tecridi ile karşılaşacaktır. Kaldı ki, ‘dünya ekonomisinden kopmamak’, antiemperyalist hareketlere önerilecek bir politika bile olamaz. Sorunun manevi, insani boyutu bir yana, ölçek daralmasının getireceği gerilemenin karşısında, emperyalist bağımlılıktan, sömürüden kurtuluşun, üretici güçlerin önündeki fazladan engellerin ortadan kaldırılmasının sağlayacağı gelişmenin önemi göz ardı edilemez.

Büyük olasılıkla emperyalizm tarafından ablukaya alınacak olan işçi sınıfı iktidarı, tek ülkede sınırlı kalmış olsa da, kapitalizmi tasfiyeye, sosyalizmi inşaaya girişmek durumundadır. Kapitalizmle sosyalizm arasında üçüncü bir yol düşüncesine itibar edilmez, Marksist terminolojiye sadık kalırsa, toplumsallaştırılan kapitalist işletmelerde üretim, sosyalist temellerde örgütlenecek ve bu da *sosyalizm* olarak isimlendirilecek demektir.

Lenin de, daha Mayıs 1918’de, “*Sol*” *Çocukluk ve Küçük-Burjuva Zibniyeti* isimli (ve daha sonra *Aynı Vergi* isimli yazısında da aktardığı) makalesinde, “Rusya’nın ekonomik sisteminin geçiş niteliği”ne, “Sovyet iktidarının sosyalizme geçişi başarma kararlılığı”na işaret etmekte ve “mevcut sistemin *hem* kapitalizmin *hem* sosyalizmin unsurlarını barındırdığını” söylemektedir:

“Bu unsurları sıralayalım:

- 1) ataerkil, yani önemli ölçüde doğal köylü çiftçiliği;
- 2) küçük meta üretimi (bu, tahıllarını satan köylülerin çoğunluğunu kapsar);
- 3) özel kapitalizm;
- 4) devlet kapitalizmi;
- 5) sosyalizm.” (Lenin, *Seçme Eserler*, s. 437; *Toplu Eserler*, c. 27, s. 335-6)

Burada, Ekim Devrimi’nden kısa bir süre sonra, mevcut ekonomik yapıya ilişkin olarak, küçük meta üretimi ve kapitalizmin yanı sıra *sosyalizmi* sayan Lenin, Ekim 1919 tarihli, *Proletarya Diktatörlüğü Döneminde Ekonomi ve Politika* isimli makalesinde de geçiş dönemini incelemekte ve ölen kapitalizm karşısında doğan komünizmin ilk adımlarını tasvir etmektedir:

“Rusya’da emek, birincisi, üretim araçlarının özel mülkiyeti ortadan kaldırıldığı ve ikincisi de, proleter devlet iktidarı, devlet malı topraklar ve devlet malı işletmelerde büyük üretimi ulusal çapta örgütlediği, emek gücünü çeşitli üretim dalları ve çeşitli işletmeler arasında dağıttığı ve çalışan halk arasında da büyük miktarlarda, devlete ait tüketim mad-

Tarih de gösterdi ki, Sovyetler, kapitalist ekonomiden kopty, kendi kendine yeterli bir şekilde, dış ekonomik ilişkilerini kendi denetimi altında tutarak yaşamayı başardı (*Kurtuluş Sosyalist Dergi* 10, Ocak 2005, s. 48). Bugün yıkılmış olması kapitalist kuşatmayla bağlantılıdır, ama bu, 20. yüzyılın büyük bir kısmında Sovyetler Birliği'nin kapitalizmin dışında varlığını sürdürdüğü, ekonomik inşayı başardığı gerçeğini ortadan kaldırmaz.

Ekonominin dünya ölçeği yerine ulusal ölçekte sınırlı kalması, üretici güçlerin gelişmesi açısından bir gerilemeye karşılık gelir. Öte yandan, neden olduğu korkunç yıkım, üretici güçler, insan kaybı nedeniyle, iç savaş için de aynı şey söylenebilir. Devrimden vazgeçerek bu yıkımdan, üretici güçlerin kaybı ve gerilemesinden kurtulmak olanaklı olmadığı gibi, sosyalizmi inşa ederek üretici güçlerin sınırsız gelişmesine ulaşabilmek amacıyla, geçici bir süre için fedakârlıklar yapmaktan, savaşları, yıkımları göze almaktan başka çare de yoktur. Çünkü komünizme ilerleyebilmek için işçi sınıfının devriminden başka yol bulunmamaktadır.

Benzer bir çerçevede, *Komünist Manifesto*'da da, işçi sınıfının egemenliği altında mülksüzleştirme doğrultusundaki önlemler için "iktisadi bakımdan yetersiz" nitelmesi kullanılmaktadır:

"... tüm sermayeyi burjuvaziden derece derece koparıp almak, bütün üretim araçlarını devletin, yani egemen sınıf olarak örgütlenmiş proletaryanın elinde merkezileştirmek ... üretici güçlerin tamamını olabildiğince çabuk artırmak ... mülkiyet hakkına ve burjuva üretim koşullarına despotça saldırma dışında; dolayısıyla iktisadi bakımdan yetersiz ve savunulamaz gibi görünen ama hareketin akışı içerisinde kendisini aşan ve üretim biçimini tamamıyla devrimcileştirmenin bir aracı olması bakımından kaçınılmaz olan önlemler dışında gerçekleştirilemez." (Marx - Engels, *Seçme Yapıtlar*, c. 1, s. 153-4)

Bu önlemlerin kendi başlarına ekonomik olarak yetersiz ve savunulamaz gibi olmaları, uygulanmalarına engel değildir; aksine kapitalizmi yıkıp komünizme ilerlemek, üretici güçleri geliştirmek için uygulanmaları kaçınılmazdır. Burada da, kısa vadeli gerilemeyle uzun vadeli ilerleme arasındaki aynı çelişkinin varlığından söz edilebilir.

Sosyalist inşanın tek ülkede sınırlı kalmasının getirdiği sorunlar da bu çerçevede değerlendirilebilir. Ölçek daralmasının üretici güçlerde yarattığı gerileme, üretim araçlarının giderek toplumsallaştırılması, üretimin merkezi planlanmasının sağlayacağı ilerlemeyle telafi edilmeye çalışılmak durumunda olacaktır. Ayrıca işçi sınıfı iktidarının sosyalist inşaya girişmeyerek kapitalist dünya ekonomisinden kopmamak gibi bir tercihi de olamaz. Devrimin uluslararası yayılmasının tıkan-

Doğrudan doğruya "aynı zamanda yer alan bir devrim" nitelmesini içeren bu ifade, sözün gelişi kullanılmamıştır; dönemin, hiç de haksız sayılmayacak, Avrupa devrimi beklentisine karşılık düşmektedir.

Tartışma düzeyi olarak 'dünya çapında eşzamanlı siyasi devrim' kavramı alındığında, sorun, proleter devrimin koşullarının ulusal ölçekte mi yoksa uluslararası ölçekte mi olduğu noktasında düğümleniyor. Her şeyden önce, kendisini yayar bütün ülkelerdeki ekonomik, politik, toplumsal koşulları birbirine benzetmek kapitalizmin en belirgin bir özelliğidir. Emperyalizmle, kapitalizmin dünya çapında egemenliğiyle bir üst düzeye sıçrayan bu süreç, bugün uluslararası kaynaşmayı son derece ileri bir ölçüğe ulaştırmıştır.

Bunun manevi, siyasi boyutu ele alındığında pratik olarak gözlenen, dünyanın bir yerindeki başarılı bir devrimin dünyanın başka yerlerinde devrimci bir yükseliş ve yine bir yerde gericiliğin zafer kazanmasının başka yerlerde de mücadeleden gerilemesine, manevi çöküntüye neden olmasıdır. Bir İslam Devrimi olarak İran Devrimi bile, bütün bir bölgede, (Ortadoğu'dan çok daha geniş bir bölgede) İslami hareketi güçlendirmiştir. Ekim Devrimi bütün dünyayı sarsmış, Avrupa'da Alman, Macar devrimlerini başlatmış, Asya'da ulusal kurtuluş hareketlerine ivme kazandırmıştır. Aynı şekilde, Çin, Küba, Vietnam devrimlerinin bölgelerindeki dünyadaki etkileri örnek olarak sayılabilir.

Bu pratik gözlemlerle de bağlantılı olarak, proleter devrimin ulusal sınırlar içinde kalmayıp uluslararasılaşmasının kuvvetli bir olasılık olduğu söylenebilir. Ancak ulaştığı boyuta rağmen uluslararası kaynaşmanın henüz dünya çapında tek bir insan toplumuna varmaktan uzak olduğunu, hâlâ dünyanın birbirleriyle şu ya da bu ölçüde etkileşim içinde ama yine de ayrı ekonomik, politik ulusal yapılar- dan oluştuğunu saptamak gerekir. Çeşitli ülkelerde ekonomik ya da politik krizlerin gerçekleşme anları çakışmayabilmekte, daha da önemlisi siyasi şekillenme, somut olarak işçi sınıfının devrimci bilinç, örgütlenme ve hazırlığı, farklı düzeylerde olabilmektedir.

Bu ise, devrimin uluslararası ölçek yerine tek tek ülkelerde gerçekleşmesinin hiç de olanaksız olmadığı anlamına gelir. Hatta yaşanan deneyler, Ekim Devrimi'nin dünya devrimine dönüşmemiş olması, vb. göz önünde tutulunca, bu, önemli bir olasılık olarak öne çıkar. Lenin de *Proletarya Devrimi ve Dönük Kautsky*'de, eşzamanlı devrimi istisna, buna karşılık tek ülkede devrimi tipik durum olarak nitelmiştir:

“Sömürücülerin yalnızca tek bir ülkede yenilgiye uğratılmaları –birçok ülkede eşzamanlı devrim ender rastlanılacak bir istisna olduğundan, bu elbette tipik bir durumdur– ...”
(Lenin, *Toplu Eserler*, c. 28, s. 253)

TEK ÜLKEDE PROLETARYA DİKTATÖRLÜĞÜ

Dikkate almaya değer diğer bir düzey, tek ülkede işçi sınıfı devletinin yaşayabilip yaşayamayacağıdır. ‘Tek ülkede sosyalizmin imkânsızlığı’ doğrultusunda Lenin’e yapılan başvuruların ezici bir çoğunluğu buna ilişkin olduğu için, bu nokta önem kazanır. Irak’taki Saddam rejiminden başlayan yakın tarihteki çeşitli örneklerde olduğu gibi, emperyalizmin güncel çıkarlarıyla çelişkiye düşen işbirlikçisi rejimlere bile tahammül göstermediği akla getirildiğinde, kendi varlığını kökten tehdit eden bir işçi sınıfı iktidarını askeri olarak yok etmek isteyeceği mutlak bir kesinlikle ortaya çıkar.

Emperyalizmin çıkarlarıyla şu ya da bu ölçüde çelişen diğer rejimler gibi, Ekim Devrimi’nden sonra oluşan iktidar da, emperyalist askeri müdahaleye hedef olmuştur. İç Savaş sırasında bir yandan Beyaz Ordularla, bir yandan emperyalist ordularla boğuşan Sovyet iktidarı, bütün varlık umudunu devrimin uluslararası ölçeğe yayılmasına bağlamakta tamamıyla haklıdır. O koşullarda, Sovyet iktidarının karşısındaki korkunç güçlere tek başına direnebilmesi, askeri olarak varlığını koruyabilmesi olası gözükmemektedir. Fakat yardıma gelmesi beklenen Alman-Avrupa Devrimi gerçekleşmemiş, ancak neredeyse mucize denilebilecek bir gelişmeyle, Sovyet devleti, emperyalistlerin aralarındaki savaşın yarattığı koşulların da sayesinde ve büyük kayıplara uğramak pahasına varlığını korumayı başarmıştır (*Kurtuluş Sosyalist Dergi* 4, Ağustos 2002, s. 48). Bu tarihi örnekten de çıkartılabilecek sonuç, proletarya diktatörlüğünün tek ülke ölçeğinde, emperyalist kuşatma altında varlığını sürdürebilmesinin beklenen bir gelişme olmadığı, ancak emperyalistler arası çatışmaların yaratabileceği denge ya da boşluklar gibi istisnai denebilecek koşullar hesaba katıldığında, bunun olanaksız sayılamayacağıdır.

Lenin’in çeşitli ifadeleri de bu doğrultudadır. İç Savaş döneminde, uluslararası devrimin imdada yetişmemesi halinde Sovyet iktidarının yaşamını sürdüremeyeceğini defalarca vurgulayan Lenin, İç Savaş’ın sonunda umulmayan başarı karşısında, Aralık 1920’de Sovyetler 8. Tüm-Rusya Kongresinde, varlıklarını emperyalistler arası çelişkilere borçlu olduklarını belirtmiştir:

“Varlığımız, ilk önce, emperyalist güçler kampında köklü bir bölünmenin varlığına ve ikinci olarak da, Müttefiklerin zaferi ve Versailles Barışı’nın, Alman ulusunun ezici ço-

ğunluğunu yaşamlarını sürdüremeyecekleri bir konuma fırlatmış olması olgusuna bağlıdır.” (Lenin, *Toplu Eserler*, c. 31, s. 475)

Yine Lenin, beklenen yardımın gelmemesine rağmen proletarya iktidarının savışı kazanıp varlığını korumayı başarması üzerine, Aralık 1921’de Sovyetler 9. Tüm-Rusya Kongresinde de bu gerçekliği açıkça ifade etmiştir:

“Bir sosyalist cumhuriyetin kapitalist bir ortamda var olabilmesi diye bir şey olanaklı mı? Bu hem siyasi hem askeri anlamda olanaksız görünüyordu. Siyasi ve askeri anlamda olanaklı olduğu kanıtlanmıştır; bu, şimdiden bir gerçekliktir.” (Lenin, *Toplu Eserler*, c. 33, s. 151)

Bu ifade, hem daha önce, kapitalist kuşatma altında işçi sınıfı devletinin varlığını sürdürmesinin olanaksız görülmüş olmasını, hem de özel tarihsel gelişim içerisinde aksinin ortaya çıkmış olduğunun kabulünü içermektedir.

TEK ÜLKEDE KOMÜNİZMİN ALT EVRESİ

Üzerinde daha etraflıca durmayı gerektirebilecek bir düzey, tek ülkede sosyalist ekonominin kurulabilmesi, komünist toplumun alt evresine ulaşılabilmesi tartışmasıdır. Bu düzeyde ‘tek ülkede sosyalizmin olanaksızlığı’ tezi, kapitalizmin bir dünya ekonomisi olmasına, üretici güçlerin dünya ölçeğinde gelişmişliğine ve sosyalizmin de üretici güçlerin daha da ileri gelişmesine uygun düşebilmek için dünya ölçeğinde kurulması gereğine dayandırılmaktadır. Hatta bu anlayış, tek bir kapitalist dünya pazarının var olduğu saptaması üzerinden, bunun aşılmasının ancak sosyalizmin, sosyalist ekonominin bütün dünya ölçeğinde kurularak kapitalist pazar ilişkilerinin ortadan kaldırılmasının sonucu olacağı gerekçesiyle, işçi sınıfının iktidarı aldığı ülke ya da ülkelerde sosyalist ekonomik inşaya girilmesi-ne karşı çıkmaya kadar varabilmektedir.

Gerçekten de, dünya ölçeği, üretici güçlerin gelişmişliği açısından, ulusal, yerel ölçeğe göre, tartışmasız derecede ileridir. Bundan da öteye, kendi içine kapanmak zorunda kalmak, ekonomik tecrit, ambargo, birçok ülkenin ekonomisini iflase sürükleyebilmekte, temel maddelerden mahrum bırakarak yaşamını tehdit edebilmektedir. Burada yine, kendi kendine yeterlilik açısından, ülkenin kaynak zenginliği, boyutları, vb. sorunu öne çıkar. Daha önce de değinildiği gibi, bu açıdan çeşitli ülkeler arasında köklü farklar bulunur; ürettiği ürün sayısı sınırlı Nikaragua’nın veya Venezüella’nın kendi kendine yeterli olabilme olanağı herhalde hiç yoktur. Buna karşılık, tarihte sorunun üzerine tartışılmış olduğu Sovyetler Birliği, geniş, çeşitli maddi kaynaklara sahip bir ülke, daha doğrusu ülkeler birliğiydi.